

7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : від 15.04.1994 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 10.04.2019).

8. Про авторське право і суміжні права : закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 10.04.2019).

Одержано 14.04.2019

УДК 347.763

Ірина Степанівна ЛУКАСЕВИЧ-КРУТНИК,

докторант відділу проблем приватного права

Науково-дослідного інституту приватного права

і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9557-7886>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІДПРАВНИКА ЗА ДОГОВОРОМ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ

Договори перевезення належать до двосторонніх, тобто правами та обов'язками наділені обидві сторони такого договору. При цьому суб'єктивне право одного із їх учасників правовідносин кореспондує обов'язку другого учасника. Керуючись загальнотеоретичною термінологією, коло прав та обов'язків суб'єкта договірних зобов'язань з надання транспортних послуг можна назвати його правовим статусом [1, с. 20].

Права та обов'язки кожного суб'єкта договірних зобов'язань з надання транспортних послуг залежно від сфери їх застосування можна поділити на загальні та спеціальні. Загальні права та обов'язки покладаються на виконавця чи замовника транспортної послуги при здійсненні перевезення усіма видами транспорту. Тоді як спеціальні права та обов'язки сторін досліджуваних договорів закріплені в сфері перевезення тільки одним із видів транспорту. Механізм реалізації загального чи спеціального права та обов'язку деталізується в нормах законів або підзаконних нормативно-правових актів щодо перевезення певним видом транспорту.

Одним із суб'єктів договірних зобов'язань з надання транспортних послуг є відправник за договором перевезення вантажу. ЦК України покладає на нього як на замовника транспортної послуги загальний обов'язок пред'явити у встановлений строк вантаж, який підлягає перевезенню, в належній тарі та (або) упаковці; вантаж має бути також замаркований відповідно до встановлених вимог. Перевізник має право відмовитися від прийняття вантажу, що поданий у тарі та (або) упаковці, які не відповідають встановленим вимогам, а також у разі відсутності або неналежного маркування вантажу (ч. 2, 3 ст. 917 ЦК України). Водночас відправник вантажу зобов'язаний надати перевізнику всю інформацію

про вантаж, передати транспортні документи і документи, необхідні для виконання митних, валютних, санітарних, карантинних та інших формальностей. Як зазначається в рішенні Господарського суду Чернігівської області від 23 жовтня 2018 року у справі № 927/686/18 саме товаро-транспортна накладна на переміщення вантажу з визначенням ціни вантажу та підписами відправника та перевізника є належним доказом виконання відправником обов'язку завантаження вантажу [2].

Обов'язки відправника вантажу можуть виконуватись ним особисто або покладатись на іншу особу. Це відповідає положенням ст. 528 ЦК України, відповідно до якої виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, актів цивільного законодавства та суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. Як зазначає В. А. Попов, можливість перекалення обов'язків на іншу особу при реалізації договорів перевезення вантажу має глибоке історичне коріння [3, с. 18, 94].

На відправника може покладатись обов'язок завантаження вантажу, що має провадитись в строки, встановлені договором, якщо такі строки не встановлені актами транспортного законодавства (ч. 2 ст. 918 ЦК України). З цього приводу Г. В. Самойленко підкреслює, що строки навантаження мають суттєве значення для встановлення факту належного виконання зобов'язань [4, с. 112]. Відправник зобов'язаний розмістити вантаж таким чином, щоб забезпечити послідовне розвантаження всього вантажу кожному адресату, здійснювати навантаження відповідно до технічних умов.

Обов'язок відправника завантажити вантаж знаходить механізм своєї реалізації залежно від виду транспорту та виду вантажу, який пред'являється для перевезення. Наприклад, згідно з Правилами перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні вантажовідправник зобов'язаний подавати для перевезення тортів та тістечок з кремовим і фруктовим оздобленням з температурою від 0 до +6 С (п. 25.3.3). Згідно з Правилами перевезення вантажів, які змерзаються, залізничним транспортом України відправник у разі пред'явлення до перевезення такого вантажу повинен ужити заходів щодо зменшення вологості вантажів, які змерзаються, до безпечної для змерзання межі (п. 2).

Перевезення певного виду вантажу може породжувати для відправника вантажу спеціальні обов'язки. Так, при перевезенні тварин, птиці (автомобільним транспортом), а також швидкопсувних вантажів, які вимагають при перевезенні спеціального обслуговування (опалення, вентильовання, догляд за вантажем або тарою та ін.), живих рослин і квітів, небезпечних вантажів, музейних й антикварних цінностей та ін. (залізничним транспортом) відправник зобов'язаний призначити супроводжуючих осіб (експедитор, супроводжуючий провідник). При перевезенні наливних вантажів залізничним транспортом відправник зобов'язаний забезпечити провідників необхідними засобами індивідуального

захисту і спецодягом, аптечкою, первинними засобами пожежогасіння і дегазації, а також необхідними допоміжними матеріалами.

У контексті зазначеного В. В. Вітрянський наголошує на важливості закріпленого в транспортному законодавстві спеціального обов'язку вантажовідправника перевірити перед завантаженням справність і придатність в комерційному значенні рухомого складу для перевезення даного вантажу. Адже судова практика з приводу спорів, пов'язаних з незбереженням вантажів при автоперевезеннях, виходить з того, що якщо під час розгляду спору автотранспортне підприємство доведе, що втрата, недостача, псування або пошкодження вантажу сталися внаслідок непридатності рухомого складу, а вантажовідправником не здійснено огляд рухомого складу до навантаження, ризики покладаються на вантажовідправника [5]. Така позиція є зрозумілою, адже згідно з чинним законодавством обов'язок перевірки комерційної придатності транспортного засобу покладений на відправника. Наприклад, відповідно до п. 25.10.7 Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні вантажовідправник перед наливом наливного вантажу зобов'язаний перевірити цистерну на чистоту і відсутність в ній запаху, щільність закриття люків, справність пристроїв для опломбування.

У законодавстві України виокремлено правовий статус відправника небезпечного вантажу (відповідно до ст. 7 Закону України «Про перевезення небезпечних вантажів»). До спеціальних обов'язків відправника вантажу належать, наприклад, забезпечувати у певних випадках фізичний захист, охорону і супроводження небезпечного вантажу під час перевезення; забезпечувати проведення спеціального навчання, підвищення кваліфікації осіб, які займаються відправленням небезпечних вантажів, та їх медичного огляду та ін. Варто зазначити, що наближення законодавства України до європейських стандартів зумовило прийняття Правил перевезення небезпечних вантажів внутрішніми водними шляхами України [6] відповідно до Директиви № 2008/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 вересня 2008 року щодо перевезення небезпечних вантажів внутрішніми шляхами [7]. Відповідно до зазначених правил на відправника покладається обов'язок не пізніше ніж за сім днів до ввезення в річковий порт (термінал) небезпечних вантажів узгодити їх увезення з річковим портом (терміналом) та суб'єктом господарювання, що здійснює вантажні операції (п. 7 Глави VI); відправник має надавати у транспортних пакетах небезпечні вантажі у пакуваннях, які за своїми розмірами та властивостями можуть бути сформовані в транспортні пакети та ін. (п. 9 Глава II) та ін. Як влучно зазначають С. О. Кузнецов та В. М. Слатвінська, така імплементація є одним із кроків поступового наближення свого законодавства до права ЄС [8, с. 27].

До групи прав та обов'язків відправника вантажу, які у зв'язку з євроінтеграційними процесами повинні бути імplementовані в норми національного законодавства України, можна віднести права та обов'язки, визначені положеннями Директиви 2001/96/ЄС Європейського Парламенту і

Ради від 4 грудня 2001 року щодо гармонізованих вимог і процедур безпечного завантаження і розвантаження балкерів [9] (положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 5 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію). Так, відповідно до п.5.3.1. Розділу II Додатку II зазначеної Директиви на відправника покладається обов'язок маркувати поштові вагони, що перевозять понад 3 тонни пошти.

До прав та обов'язків відправника вантажу, визначених на розсуд сторін, можуть належати: право на зміну пункту призначення вантажу; право на зміну одержувача без зміни пункту призначення; право прийняти вантаж після його доставки в пункт призначення, якщо відправник вказав себе в якості одержувача вантажу; право на зміну пункту призначення вантажу; обов'язок завантажити вантаж у певний строк та ін.

Таким чином, права та обов'язки відправника за договором перевезення вантажу залежно від джерела їх закріплення можна класифікувати на такі групи: 1) права та обов'язки, закріплені нормами законодавства України; 2) права та обов'язки, визначені сторонами договору перевезення вантажу шляхом погодження умов договору; 3) права та обов'язки, визначені положеннями Регламентів та Директив Європейського Союзу, які у зв'язку набранням чинності Угоди про асоціацію повинні бути імplementовані в норми національного законодавства України.

Список бібліографічних посилань

1. Макачук В. В. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 18–22.
2. Рішення Господарського суду Чернігівської області від 23 жовт. 2018 р. : справа № 927/686/18с // You control : сайт. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/77329442/> (дата звернення: 01.02.2019).
3. Попов В. А. Правовідносини у сфері перевезення вантажів у прямому та прямому змішаному сполученні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 214 с.
4. Самойленко Г. В. Договір перевезення вантажу у внутрішньому водному сполученні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2003. 175 с.
5. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга 4. Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. М. : Статут, 2011. 910 с. URL: <http://znanium.com/catalog/product/309197> (дата звернення: 01.02.2019).
6. Правила перевезення небезпечних вантажів внутрішніми водними шляхами України : наказ М-ва інфраструктури України від 04.04.2017 № 126. *Офіційний вісник України*. 2017. № 44. Ст. 1373.
7. Directive 2008/68/EC of the European Parliament and of the Council of 24 September 2008 on the inland transport of dangerous goods. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0068> (дата звернення: 01.02.2019).
8. Кузнецов С. О., Слатвінська В. М. Стандарти Європейського Союзу для внутрішніх водних шляхів України: директива № 96/50/EC. *LEX PORTUS*. 2017. № 3 (5). С. 25–34.

9. Directive 2001/96/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 establishing harmonised requirements and procedures for the safe loading and unloading of bulk carriers. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/96/oj> (дата звернення: 01.02.2019).

Одержано 07.04.2019

УДК 347.1

Надія Василівна МІЛОВСЬКА,

старший науковий співробітник відділу проблем приватного права

Науково-дослідного інституту приватного права

і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТРАХОВАНА ОСОБА ЯК УЧАСНИК ДОГОВІРНИХ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Відповідно до ч. 1 ст. 979 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати платежі та виконувати інші умови договору. У свою чергу, Закон України «Про страхування» під договором страхування розуміє письмову угоду між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору (ст. 16).

Як впливає із зазначених вище визначень, основними учасниками договірних страхових правовідносин, безумовно, є страхувальник та страховик, оскільки вони беруть безпосередню участь у їх виникненні, зміні або припиненні. Проте, крім страховика та страхувальника, суб'єктами страхових правовідносин можуть бути також інші особи: застраховані особи; вигодонабувачі; страхові посередники; страхові актуарії; уповноважений орган у справах нагляду за страховою діяльністю; об'єднання страховиків. Участь цих учасників у страхових правовідносинах залежить від волевиявлення саме страховика та/або страхувальника, у зв'язку з чим вони є факультативними (необов'язковими) учасниками страхових правовідносин.

Відповідно до ч. 1 ст. 985 ЦК України страхувальник має право укласти зі страховиком договір на користь третьої особи, якій страховик зобов'язаний здійснити страхову виплату у разі досягнення нею певного віку або настання іншого страхового випадку. Страхувальник має право при укладенні договору